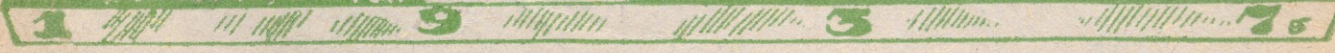

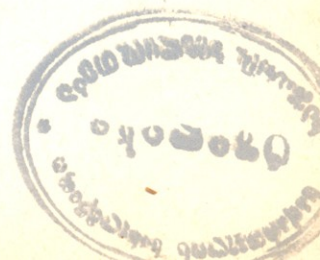
1937

မြန်မာ့နိုင်ငံတော်
ပညာရေးဝန်ကြီးဌာန

အိမ်ထောင်ရေး

NS

ილია ჭავჭავაძე

...მას წულარ მსტირით, რაც ღამარხულა,
რაც უწყალოს დროთ ხელით დანთქმულა;
მომიკლათ წარსულ დროებზედ დაკლი...
ჩვენ უნდა მსდით ეხლა სხვა ვარსკვლავს,
ჩვენ უნდა ჩვენი ვშვათ გჳრობადი,
ჩვენ უნდა მივსცეთ მომავალი ხალხს...

ი. ჭავჭავაძე

2021

ასი წელი შესრულდა ქართველი გენიალური მწერლის, უდიდესი საზოგადო მოღვაწის, ქართული სალიტერატურო ენის რეფორმატორის, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციური მოძრაობის უადრესად პოპულარული მოღვაწის ილია ჭავჭავაძის დაბადებიდან.

მთელი ნახევარი საუკუნე ილია სათავეში ედგა ქართველი ხალხის აზრსა და გრძობას; მისი ყურადღების გარეშე არ დარჩენილა არც ერთი მტკივნეული საკითხი. ილია ჭავჭავაძე თავისი ნათელი გონებით გზას უნათებდა მაშინდელ ყრუ ეპოქაში მყოფ ქართველ ხალხს, სიტყვითა და საქმით ემსახურებოდა ქართველი ერის გამოფხიზლების ინტერესებს.

ჯერ კიდევ ახალგაზრდამ, რუსეთიდან დაბრუნების დროს, მოხვევსთან მეგობრულ საუბარში წამოაყენა ის იდეური პრინციპი, რომელიც უნდა გამხდარიყო ერთგვარ ქვაკუთხედად ქართული საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების საქმეში. „მიგიხვდი, ჩემო მოხვევე, რა ნესტარითაცა ხარ ნაჩხვლეტი. ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნესო“ — სიტყვი შენ და მე გავიგონე. მაგრამ გავიგონე თუ არა, რაღაც უეცარმა ტკივილმა ტვინიდან გულამდე ჩამირბინა, იქ, გულში გაითხარა სამარე და დაიგარხა. როდემდის დამრჩეს ეს ტკივილი გულში, რო-

დემდის? ოხ, როდემდის, როდემდის? ჩემო საყვარელო მიწაწყალო, მომეც ამის პასუხი!

სრულიად ბუნებრივი იყო, რომ ილია ჭავჭავაძე ვერ მიიღებდა პასუხს ამ კითხვაზე, რადგანაც ეროვნული შეგნება მაშინდელ თავად-აზნაურულ წრეებში საესებით დაცემული და მიწასთან გასწორებული იყო. ერთი ნაწილი ამ წოდებისა რუსეთის მონარქიის ყურმოჭრილ მონად გადაიქცა, მეორე ნაწილი კი თათქარიძეების მსგავსად გადაგვარდა.

გადაგვარების ეს პროცესი ილიამ გენიალურად ასახა „კაცია-ადამიანიში“.

ილია ხედავდა, რომ სამოციან წლებში ეკონომიურმა, პოლიტიკურმა და სოციალურმა პირობებმა ქართველი ერის სხეულზე წარმოშვა საკმაოდ სერიოზული წყლული — ლუარსაბ თათქარიძის სახით; საჭირო იყო ამ წყლულისაგან დროზე განკურნება, წინააღმდეგ შემთხვევაში მოსალოდნელი იყო ეროვნული სხეულის დაავადება. ილია, როგორც გენიალური ქირურგი, ეძებდა გზას, საშუალებას მკურნალობისათვის და კიდევ აღმოაჩინა. მოძრაობა, მოქმედება, შრომა, — აი რა მიანია ილიას ერის გაჯანსაღების პრინციპად.

ილია წერდა: „თუ წუთისოფელს ერთი ბეწო

ანს თვალი მოუხუჭე, ისე გაგთელავს, როგორც დიდოელი ლეკი ნაბადსა“. მოძრაობაში და მოქმედებაში ხედავდა ილია სიცოცხლის ნიშანწყალს. ლუარსაბ თათქარიძეს სწორედ მოძრაობის, მოქმედების და შრომის უნარი აკლდა. ამაში ხედავდა ილია მისი დაღუპვის აუცილებლობას.

მაგრამ მხოლოდ თათქარიძეებით არ ამოიწურებოდა ეს ეპოქა. ამავე დროში ცხოვრობდნენ: კაკო, ზაქრო, გაბრიელი და მათი ბატონები. ილია ხედავდა, რომ ამ ორი წოდების ინტერესები რადიკალურად ეწინააღმდეგებოდა ერთი-მეორეს. ამიტომ, ილიას აზრით, პირველ რიგში უნდა დამსხვრეულიყო ის კედელი (ბატონყმობა), რომელიც აშორებდა ერთ-მანეთს ამ ორ წოდებას. ილიას აზრით, ბატონყმური ურთიერთობის დამსხვრევის შედეგ, წოდებათა შორის დამყარდებოდა საქმიანი ურთიერთობა, აღდგებოდა ოდესღაც ჩატეხილი ხიდი, გაიმარჯვებდა შრომის სუფევა, სადაც ეკლის გვირგვინით აღარ ივლიდნენ ერთობა, ძმობა და თავისუფლება.

ილიას აზრით, სამოციან წლებში გლეხობა ერთადერთი წოდება იყო, რომლის გულშიაც დვიოდა, ერთის მხრივ, ბატონყმობის ველური უღლისაგან განთავისუფლების იდეა და, მეორეს მხრივ, ეროვნული თვითშეგნება.

ამიტომაც, რომ კაკო, ზაქრო, გაბრიელი, გიორგი — თავიანთი შეგნებით და კაცობრიული გრძნობით უდიდეს სიმაღლეზე დგანან თავიანთ გულქვა ბატონებთან შედარებით.

ბატონყმობის გადავარდნას თუმცა არსებითად არ შეუცვლია გლეხკაცის ეკონომიური ცხოვრება,

წიწამური, ადგილი, სადაც მოჰკლეს ი. ჭავჭავაძე

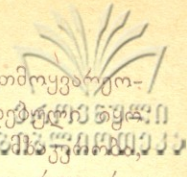
მაგრამ ამ აქტის შემდეგ ბატონს აღარ შეეძლო ემს ისე მოქცეოდა, როგორც პირუტყვს. გლეხობის ერთმა ნაწილმა თავად-აზნაურობამ მიწების ნაწილობრივ შესყიდვით გაიჩინა საკუთრება და დაიწყო დამოუკიდებელი ცხოვრება. გლეხობის ამ ნაწილისათვის შრომა აღარ წარმოადგენდა ტანჯვის სინონიმს, არამედ იგი გახდა სიამოვნებისა და ვაჟკაცობის სიმბოლოდ. მეორე მხრით თავად-აზნაურების ერთ ნაწილშიც გაიღვიძა მეურნეობისადმი, მამულისადმი სიყვარულის გრძნობამ. ეს მომენტი ილიას დიდებულად აქვს მოცემული „ოთარაანთ ქვრივში“. ეს ნაწარმოები ქართულ ლიტერატურაში თავისი მხატვრული სიძლიერით და პრობლემების დაყენების სიღრმით დღემდე ინარჩუნებს მიუღწეველი სიმაღლის ნიშანს.

„ოთარაანთ ქვრივში“ მთავარ გმირებად გამოყვანილია არჩილი და კესო თავად-აზნაურების წრიდან, ხოლო ოთარაანთ ქვრივი და მისი შვილი გიორგი — გლეხობის წრიდან. ილია თავისი ნათელი გონებით აკვირდება ამ ორი წოდების ავკარგინობას, კრიტიკული თვალთ შომავეს არჩილისა და გიორგის, კესოსა და ოთარაანთ ქვრივის თვითეულ ნაბიჯს, გულთამხილავის წინაგრძნობით იხედება მათ გულში და, როგორც მიუდგომელი მსაჯული, საბოლოოდ მიდის იმ დასკვნამდე, რომ ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგაც კი წოდებათა შორის სავსებით ჯერ კიდევ არ არის დანგრეული ის დიდი კედელი ბატონყმობისა, რომელიც ამართული იყო მათ შორის, რომ თავად-აზნაურულ წრეებში კვლავ ცოცხლობს თავყვანისცემა გვარიშვილობისა, წოდებისა; არისტოკრატიული წოდება ვერ აფასებს იმ სინდისსა და ნამუსს, რომლის მატარებელიც მხოლოდ გლეხობაა. ილია ჭავჭავაძემ არჩილის სახით საბრალმდებლო განაჩენი წაუკითხა თავად-აზნაურულ წოდებას და დაანახვა მათ, რომ შეუძლებელია ამ გზით ჩატეხილი ხიდის აღდგენა; ამავე დროს აგრძნობინა ამ წოდებას მისი გონებისა და გულის სიცარიელე, გამოფიტვა. ამ ნიადაგზე, ილიას

...მახინ კი, როცა წამოიძვინა და მოხუცეაუზულს როზგი დაიმიკრას, — თვალით დაიხივალდა, ამითო გული, მივხარდი თოფსა გამწარკაბული, მხრიდან გადვიგდე მახინვე თეძა და, რო შვიროდა: „დაჰარ, დაჰარკი!“ მახინ ჩამ თოფსაც გამოიძვინა და შეუნგრინა გულის-ფიცარი — იმ ჩამს ბატონსა, ჩამს დამღუპველსა, თავის — თავის და სხვის წამწამედელსა.

ი. ჭავჭავაძე.

აზრით, არისტოკრატიული წოდება დამბლა და დუნეა, მაშინ, როდესაც გლახობა თვით ბუნების მიერაა ჩაკირული და გვირისტად შეკერილი.

ამი ჟომ უკვირს არჩილს, თუ საიდან დაიწნა გლახობაში ისეთი კაცი, როგორც იყო გიორგი, ან ისეთი დედაკაცი, როგორც ოთარაანთ ქვრივია, ან საიდან წარმოიშვა მათში ის „დიდი მაღლი“, რომელიც ამ ორი ადამიანის გვამშია მოთავსებული. ილიამ მართლმსაჯულის პირით უთხრა როგორც არჩილს, ისე მთელ მის წოდებას, რომ გიორგიცა და ოთარაანთ ქვრივიც თვით ცხოვრებამ წარმოშვა. შრომამ, მოქმედებამ და მოძრაობამ გააკეთილშობილა ეს ადამიანები. თვით ბუნებამ მისცა მათ სინდისი და ნამუსი, რომელიც გიორგიმ მოციქულად გაიხადა არჩილთან ურთიერთობაში, მაგრამ ვერც არჩილი და ვერც კესო ვერ მიუხვდნენ (ან, უკეთ, არ უნდოდათ მიხვდომოდნენ) ამას. ამ „ვერ მიხვედრაში“ ხედავდა ილია იმ მტრობასა და შურს, რაც ღრმად ჩანერგილა ორივე წოდებაში. მთავარ ბრალდებულად ამ უკუღმართ საქმეში ილიას თავად-აზნაურობა გამოყავს. ილია ჭავჭავაძემ ამავე საკითხების გარკვევას მოანდომა თავისი ჭეშმარიტად გენიალური პოეზია; მისი ლექსები და პოემები ხომ საუკეთესო გზაა იმ დიდ ლაბირინტში შესასვლელად, სადაც ყმისა და გლახის ლიტონი ბედი ვერ სძლებ-

და ბატონის ველურ ხელში, სადაც კაცთმოყვარეობისა და სათნოების ნაცვლად დაბუდებული მტრობა და შური, ცილისწამება და გაუტანლობა და სიმუხთლე. მაგრამ ილია, როგორც დიდი ადამიანი, ხედავდა, რომ ძველი ქვეყანა თანდათან ინგრეოდა და ახალ ნერგზე ახალი ცხოვრება იზრდებოდა. ამიტომ მოუწოდებდა იგი საყვირის ხმით მთელ ქართველ ხალხს:

„მოვიკლათ წარსულ დროებზე დარდი,
ჩვენ უნდა ვსდიოთ ეხლა სხვა ვარსკვლავს,
ჩვენ უნდა ჩვენი ვშვათ მყოობადი,
ჩვენ უნდა მივსცეთ მომავალი ხალხს“.

ამ რწმენითა და ამ იმედით მოკვდა დიდებული მგოსანი.

ბოლშევიკური პარტია და საბჭოთა მთავრობა დიდი ზემოთ აღნიშნავენ ილია ჭავჭავაძის დაბადებიდან ასი წლის თავის შესრულებას.

სტალინური ეპოქის მამაცი შვილები დიდი სიყვარულით მოიგონებენ ილია ჭავჭავაძეს მისი დაბადების ასი წლის თავზე. წარსული ეპოქის ამ უკეთილშობილესი მგოსნის წსოენა ჩვენი თაობის შეგნებაში მკვდრეთით აღდგება, ხოლო მისი გენიალური შემკვიდრეობა უკვდავი იქნება სოციალისტურ სამშობლოსთან ერთად.

36. აკახიძე

ქალღმერთი ჭავჭავაძე

ასი წლის წინათ ის დაიბადა,
არ დაჰყვინთა გზები ვარდებად,
რამდენი მწყემსიც ისწავლის ანბანს,
იგი იმდენჯერ დაიბადება!
საქართველოში, გაჩინის დღიდან,
ბავშვამაც კი იცის მისი სახელი,
მისი ნათელი აზრები გვგრადილა,
აჰვანს გვირწვამა დინჯი კახელი.
ის უმღეროდა მამულს იმედით,
ხედავდა გულგანს ჯავრით აზლილებს,
გაიზიარა ჩაბრუნის ბედი
და ლეჰსი უთხრა ბლაჰიაზვილებს.
მოვიდა ყვარლის მაღალ მთებიდან,
ნახა ბრძოლისთვის ხალხი ადგარი,
გავიდა ხალხში და დაეპყვირა
ქართული სიტყვის გაიკრატარი!
ასი წლის წინათ ის დაიბადა
არ დაჰყვინთა გზები ვარდებად,
რამდენი ბავშვიც ისწავლის ანბანს,
იგი იმდენჯერ დაიბადება.

ბოუტის დაღუპვა

მთების კალთებზე ეტლი გარბოდა,
სამჯერ შეჩერდნენ ცხენები გზაში.
ილია გულში ლექსებს ამბობდა,
მტკვრიდან ესმოდა ტალღების ტაში.

გულს უამებდა ქარის ნანინა,
სიცოცხლის ფეთქვა აგვისტოს დილით.
წვიმამ მზეს პირი დააბანინა,
ცახცახა ფოთლებს დაუფრთხო ძილი.

მშრომელის ხელით დანამშვენები
ჩანდნენ მინდვრები მოსავლით სავსე,
მიფრუტუნობდნენ გიჟი ცხენები,
მიჯირითობდნენ მოკენჭილ გზაზე.

თვლემდა მიდამო გადანამული,
მდელს აშრობდა მზის ნელი სითბო.
არ თავდებოდა გზა—წიწამურის,
ავგონებდა მეეტლეს თითქოს...

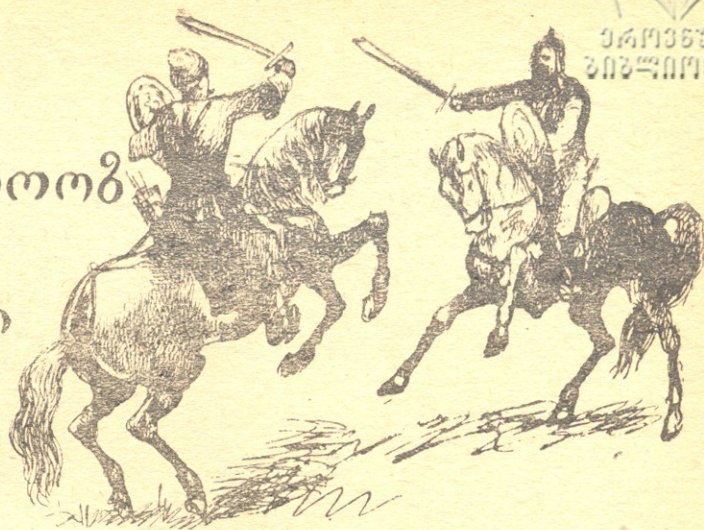
უკან რჩებოდა კონუსი მთების,
საგურამომდე გზა დარჩა მოკლე,
მაგრამ მიმავალთ დაუხვდნენ მტრები
და პოეზიის არწივი მოჰკლეს.

თითქოს ქარისგან წაიქცა ნაძვი
და დაიგმინა მწვანე მინდორში.
დალუპეს ნიჭი, ძვირფასი განძი
ჯალათ ხელმწიფის დაწყვეტილ დროში.

მოჰკლეს... ბერდანამ დაიგრილა,
მაგრამ ვერ შესძლეს იმის გაგება,
რომ დარჩა მგოსანს ოქროს საუნჯე,
რაც არასოდეს არ იჟანგება.

ნიკლოზი გოსტაბიშვილი

სახალწლო მოთხრობა

I

ახსოვს, როცა პატარა ვიყავი, რა გულის ფანჯრალით ვნატრობდი წინა-ღამე ახალის წლისა მალე გათენდეს-მეთქი. მე მახსოვს ეს წინა-ღამე, ეს წინა-ღამე ახალის წლისა ჩვენს პატარა სოფელში, საცა ბლარტებსავით გარს ვეხვიენით დედ-მამას ორნი დანი და სამნი ძმანი. იმ დღეს ჩვენთვის აღარც კაკანათი იყო, აღარც თოვლის გუნდა, აღარც თოვლში ხტომა და სირბილი. თვალი და გული ხვალისაკენ მიგვირბოდა, ხვალეს ველოდით, ხვალე გვახსოვდა, ხვალეს ვნატრობდით. გარეთ რა გვინდოდა, როცა შინ იმოდენა ხილ-ხული და ტკბილეულობა გვეგულებოდა. შინ ოთახებში დავფუსფუსებდით: იქ იყო, რაც იყო. აქ ალვახახსა ჰხელდნენ, იქ ნუშს და ნიგოზს არჩევდნენ გოზინაყისათვის, აქეთ უცეცხლო თაფლი თითს გვიქნევდა მოდით პირი ჩაიტკბანურეთო, იქით დედა-ჩვენი ბუხარში თაფლს აღნობდა და თაფლი თითქო გვეუბნებოდა: დაიცადეთ ხვალამდე, დღეს მე თქვენთვის ვდნებო. ჩვენ თვალებ-დაჭყეტილები ამებ-შორის დავძვრებოდით და ბედნიერები ვიყავით, თუ როგორმე მოვასწრობდით და თითს ამოვავლებდით თაფლს, სიცილს, ხარხარს და დედის უგულოდ, ტყუილად ჯავრობას ბოლო არა ჰქონდა. ჩვენც ვიცოდით, რომ არც დედა, არც მამა გულით არ გვიჯავრდებოდნენ და ხელებს ვაფაცურებდით, აცა რამ მოვიცხოთო სალოკავად. ყველაზე უფროსი ჩვენში თორმეტს წელს არ იყო გადაცილებული.

მას აქეთ ბევრმა წყალმა ჩაიარა და ბევრი რამ კარგი წავგართვა და თან წაიყოლა. დავგებოცა დედ-მამა, მომიკვდა ორი ძმა, ვადამეცვალა ერთი დაცა. დავრჩით ამ ქვეყნიერებაზედ მარტო ორნი დამანი. ეხლა ერთსაცა და მეორესაც თმაში ჭაღარა გვირევია, და როცა ახალი წელიწადი მოდის, მიწა და თუ არა, ცრემლიანის თვალთ უკან მიმახედებს ხოლმე. ვხედავ ჩემს თავს ჩემს პატარა სოფელში. ჩემს პატარა ფუნჩულა და-ძმებს შორის. ვხედავ როგორ დავგხარიათ შვილებს დედა, მამა, როგორ შევხარით ბავშურის სიხარულითა დედას, მამას, მესმის ტრედივით უგუნური ტიტინი ჩემის პატარა დისა, პატარა ძმისა, მომესმის ჭკუადამჯდარი, სიყვარულიანი ლაპარაკი დედი-ჩემისა, მამი-ჩემისა. დღეს ყოველივე ეს მარტო ტკბილი სიხმარია. დღეს იქ, იმ პატარა სოფელში, საცა ამოდენა სახსოვარი აუგია ჩემს გულს, მარტო ხუთი სამარელაა და ამ სამარეებში მარხია ყოველივე ის, რისთვისაც ეხლა გული მეწვის, გული მედაგება. იქ მარხია დედა, მამა, ორი ძმა და ერთი და,—და ამასთან ერთად ჩემი ყმაწვილობაცა, ესე იგი, იგი ბედნიერება, რომელიც წავიდა და თავის დღეში არ მომიბრუნდება.

წავიდა ის ბედნიერი დრო და აღარ მოვა. წავიდა და გული ჰკენესის რაღაც სხვანაირ ტკივილისა, რაღაც სხვანაირ მწუხარებისაგან, რომელსაც ზოგჯერ ადამიანი სიხარულზედაც არ გასცვლის ხოლმე. ტკბილია კენესა ამ ტკივილისა, ტკბილია ცრემლი ამ მწუხარებისა, აქ კენესა ნიავსავით აგ-

ვიდეთ.

მამა გავიდა მეორე ოთახში და ჩვენც გავყვეით.

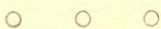
ოთახში ბუხარს ერთი ამბავი გაჰქონდა აპრილებულის ცეცხლისაგან. ბუხარის პირდაპირ ერთი გრძელი ტახტი იდგა, ავიდა მამა-ჩვენი, ტახტზე მოიკეცა. ჩვენ გარშემო შემოვუსხედით. ჩვენი პატარა და გულდაღმა შემოუწვა მამასა, იდაყვებზე დაეჯინა, თავისი პატარა თავი ხელზე დაანდო და ისე შვაჭყიტა მაყვალსავით შავი თვალელები, თითქო მართლა ზღაპრის მოსმენა უნდოდა. ის კი არა თუ, როგორც იმას, ისეც იმაზედ მომდევარს მესამე ძმას მაშინვე ჩაეძინებოდათ ხოლმე ორიოდ სიტყვის შემდეგ.

მამამ დაიწყო:

„მე აღრევაც მიაბნია, რომ ჩვენს ქვეყანას ძალიან ემტერებოდნენ თათრები. მოსვენებას არ გვაძლევდნენ, ხან აქედან, ხან იქიდან მოგვესეოდნენ ხოლ-

...იქით დედა-ჩვენი ბუხარში თაფლს ადნობდა და თაფლი თითქო გვეუბნებოდა: დაიცადეთ ხვალამდე, დღეს მე თქვენთვის ვდნებო.

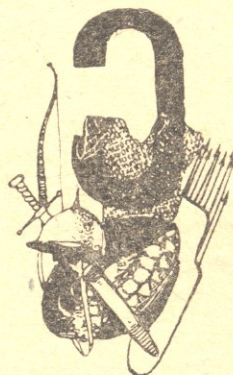

რილებს გულის—წვასა და ცრემლი ჰნამავს გადამჰქნარ გულსა გამოსაცოცხლებლად. ვიღამაცა სთქვა: დატკობა საამური ტკივილიაო, და სწორედ ამისთანა ტკივილია ეს ტკივილიცა.

ყველაზე მეტად დამახსოვდა ერთის ახალის წლის წინა-ღამე. ჩვენ, პატარებს, არ ვიცი, ხვლის ლოდინისაგან, თუ მეტის-მეტ გართობისაგან, ძილი აღარ მოგვეკიდა. არა ერთხელ და ორჯერ გვიბრძანა დედამ: წადით, შეიღებო, დაიძინეთო, და ჩვენ კი თითოთ ყელს ვუწევდით და ისე ვეხვეწებოდით: დედას ჭირიმე, ნუ გაგვრეკავ, არ გვეძინებო. დედა გოზინაყებისა და ალვანახის სამზადისში გართული იყო, გარს ჯამები, ბადიები და ტაბაკები ედგა ნუშით, ნიგოზით და თაფლითა. მამა-ჩვენი კი ბოლთასა სცემდა ოთახში ჩიბუხით ხელში. ჩვენმა პატარა დამ, რომ დატუტუნებდა ჯამებსა და ტაბაკებს შორის, როგორღაც ფეხი წამოჰკრა ერთს უშველებელს ბადიას და შიგ ყოფილი თაფლი კი პირქვე წამოაქცია. დედას ძალიან ეწყინა და არ იყო რომ გაჯავრებით უთხრა მამას: ერთი თავიდან მომაშორე, ღვთის გულისათვის, ეს ბაჯაჯღანები!... გაასხი იქით ოთახში. ზღაპარი რამე უამბე, იქნება დაიძინონო და მომასვენონო. მამა-ჩემმა ძალიან კარგი ზღაპრები იცოდა და ჩვენც ძალიან გვიყვარდა ყურის-გდება ზღაპრისა. გვიამა, რომ დედამ დაავალა მამას ზღაპარი ეთქვა. მივცვივდით ჩვენც, ზოგი ხელზე ჩამოვებრბდნით, ზოგი ახალუხის კალთაზედ.

— შენი ჭირიმე. შამილო, ზღაპარი გვითხარი, — შევბღავლეთ აქეთ-იქიდან, — დედა აქედამ გვერეკება და შენ ზღაპარი მაინც გვითხარ, არ გვეძინება.

მე. ჩვენც, რაც შეგვეძლო, რაც ძალი და ღონე გვექონდა, ვებრძოდით, ვეომებოდით. ყველას უყვარს, შეიღებო, თავისი ქვეყანა, და როცა უჭირს, ძნელია კაცმა უმტყუნოს და თავი არ გამოიმეტოს. ბევრიც იმეტებდა თავს და ბევრმაც სახელი დაიგდო, სახელი გაითქვა თავისის ვაჟკაცობითა და ქვეყნისათვის თავდადებით. აი, ერთი ამისთანა ვაჟკაცის ამბავს გეტყვით და კარგად დაიხსომეთ.

II.

როს დროს ჩვენა გეყოლია ქართლის მეფე გიორგი მე-თერთმეტე. იმის დროს ყიზილბაშების ყეინად დაჯდა შაჰ-სუნთან-უსეინ. ამ ყეინმა გამოგზავნა დიდის ჯარით თავისი სარდალი, რომ საქარ-

თველო აიკლოს და თავისად დაიჭიროს. დაიძახეს ჩვენშიაც ჯარიანობა და თავი მოიყარეს ქართველებმა მტრის დასახვედრად. შეიყარა ორი ერთმანეთზედ სამტროდ გამართული ჯარი საომრად. ერთს მხარეს დაეწყენენ ყიზილბაშნი, მეორე მხარეს ქართველები. გაიმართა ომი. რით გათავდა ეს ომი, ამის ამბავი გრძელია. მე მარტო ერთს რასმე გვიამ-

ბობთ, რაც ამ ომში მოხდა. როცა გაცხარდა ბრძოლა, მაშინ გამოჰქუსლა ერთმა ყიზილბაშმა ცხენი და გამოვარდა მოედანზედ რაზმიდან. გაუქროლ-გამოუქროლა ჩვენებს წინ ცხენი, თითქო ჯირითშია და არა ომშიო. ეწყინა ქართველ ყმაწვილობას ასე თამამად და გაბედულად ნავარდობა ყიზილბაშისა. — დახე, დახე როგორ გებრიყობს?! კაცად აღარ გვაგდებს თუ რა ამბავია, რომ ასე უშიშრად გაგვირბის და გამოგვირბისო, იძახოდნენ.

ჰკრა ერთმა მოსხევილმა ყმაწვილ-კაცმა ცხენს ქუსლი და ზედ მიაგდო ყიზილბაშს. ყიზილბაშმა ჰკრა შიგ გულის— ფიცარში შუბი და საბრალო ვაჟკაცი ჯერ ჩამოეკიდა ცხენს და მერე უსულოდ დაეცა დედამიწაზედ.

— აი, ქუდიც არა მხურებია, აი დედის ძუძუც არ შემრგებია, თუ მაგის სისხლი შეგარჩინოვო, — დაიძახა ახლა სხვამ და მიაგდო ცხენი ყიზილბაშს. ყიზილბაშმა ესეც ჩამოაგდო ცხენიდან და უფრო გახალისებულმა გამარჯვებით გაათამაშ-გამოათამაშა ცხენი მოედანზედ. გავიდა მესამე, გავიდა მეოთხე, გავიდა მეხუთე და ყველას ცალკე იგივე დღე დააყენა თათარმა. ასეთი ყმაწვილი კაცები დაჰხოცა, რომ უკეთესს კაცი ვერ ინატრებდა. შეწუხდა ქართველობა: ეს სირცხვილი როგორა ეჭამოთ, შინ რა სახელით-და მივიდეთო. არ იცოდნენ, რა ექნათ. ყველას შიში და ფიქრი მიეცა. ველარავინ ჰბედავდა გასვლას. ის ყიზილბაში კი ათამაშებდა მოედანზედ ცხენს, თითქო ყაბახობაზე გამოსულა და ამოდენა ქართველობა აინუნშიაც არ მოსდისო.

— ნიკოლოზ სად არის, ნიკოლოზი! — დაიძახეს ქართველებმა: — ის თუ გვიშველის, თორემ ლამის ამ ურჯულო თათარმა დედაკაცის ლეჩაქი თავზე დაგვხუროს და ისე გავგისტუმროს შინაო.

— ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი, ნიკოლოზ! — გაჰკვივლეს აქეთ-იქიდან ჩვენებმა.

გოსტაშაბიშვილი თურმე გაცხარებულ ომში იყო და ამ კივილზე ომიდან გამოვიდა. ჩონის კალთველი გასისხლიანებულ ხმალსა სწმენდავდა, როცა მოედანზედ ვდნენ ჩვენები და თავისი სირცხვილი უამბეს. გოსტაშაბიშვილი, მართალია, ძალიან განთქმული და სახელოვანი ვაჟკაცი, იყო, მაგრამ მაშინ სიბერე მორეული ჰქონდა და უწინდებურად აღარც მკლავი ერჩოდა, აღარც მუხლი.

— სად შემიძლია მე ეხლა, დაბერებულსა და დაჩაჩანაკებულს, იმასთან ომის გასწორება, — უთხრა ყმაწვილებს გოსტაშაბიშვილმა, — ვერა ჰხედავთ, ახლად უღვაშ-აშლილი ვაჟკაცია, კაცი ლომსა ჰგავს.

— ხუთი ვაჟკაცი მოგვიკლა, იმათ სისხლს ნუ შეარჩენ. იმ ურჯულოსაგან სირცხვილს ნუ გვაქმევ, — შეევედრენ ჩვენები.

გოსტაშაბიშვილმა ახსენა ღმერთი, აუკრიბა სადავე ცხენს და ჰკრა ქუსლი. ცხენმა ერთი ორიოდვე კამარა შეჰკრა, ისკუბა და თვალის დახამხამების უმალ ვაჟკაცი ვაჟკაცს წინ დაუდგა. ყიზილბაშმა წამოუღერა თავისი შუბი. გოსტაშაბიშვილმა ხელი აუკრა და აიცდინა, ეს ისე მარჯვედ მოუვიდა, რომ ქების კიჟინა დასცეს. მინამ ყიზილბაში მეორედ შეუტევედა შუბით, გოსტაშაბიშვილი ცხენ-და-ცხენ ეცა, წასწვდა, ერთი — ორი ღონივრად შეჰბლერტა და ცხენიდან ძირს დასცა, ასე რომ დაცემულს ფეხზედ ადგომა გაუძნელდა. ჩამოხტა ცხენიდან გოსტაშაბიშვილი, ააყენა ყიზილბაში ფეხზე და უთხრა:

— ნუ გეშინიან, მე თავს არ მოგჭრი. შენი თავი შენის ვაჟკაცობისათვის მიპატიებია. ცოდვას შენი გაფუჭება. წადი და ღმერთმა გზა მშვიდობისა მოგცესო.

— მეც სიცოცხლეს თუ ვისგანმე ვიჩუქებდი, მართო შენისთანა ვაჟკაცისაგანაო, — უპასუხა ყიზილბაშმა, სალამი მისცა და წავიდა“.

1880 წ.

ჩანსუდიდან

იაკობ მანსვეტაშვილი, რომლის მოგონებასაც ქვემოთ ვათავსებთ, ძველი ჟურნალისტი და ლიტერატორია, - ერთერთი თანამშრომელი ილია ჭავჭავაძის „ივერიისა“, თავის დროზე საკმაოდ ცნობილი „ღონ იაგონს“ ფხვედონიშით. იაკობ მანსვეტაშვილის ეს მოგონება ამოდებულია მის შემუარებიდან.

ჩადაძვი.

ქართულ საყმაწვილო ჟურნალ „ჯეჯილშიაც“ ვთანამშრომლობდი. ჩვენი გამოჩენილი პოეტები თანაურგონობდნენ ამ ჟურნალს. იქ წაიკითხავდით აკაკის, ვაჟა-ფშაველას და ბევრ სხვათა ლექსებსაც, ჩვენი „შიო მღვიმელი ხომ ნამდვილი შიოს მარანი იყო: უხვი, პურადი, გულადი! ისე ნომერი არ გამოვიდოდა „ჯეჯილისა“, რომ შიოს თავის ძღვენი, ნობათი არ მიერთო პატარა მკითხველებისათვის. ამათ რომ ჟურნალი გადაეშალათ და შიოს კატუნები, ფისუნები, თავუნები და ჩიტუნები არ ენახათ, გულნაკულნი, დაღონებულნი იტყოდნენ: ძია შიო რატომ არ არისო?

ჟურნალის რედაქციას გულთ აკლდა, რომ ილიამ არაფრით სცა პატივი. მე ვიდე კისრად ეს ნაკლი შემეგსო და შეეუხნდი ილიას. როგორც იყო დაევიყოლიე, ილია დამპირდა პატარა ლექსის მოცემას. მთელი თვე მომიხდა უკან დევნა, მინამ ილია გაჰბედავდა თავის დანაპირის შესრულებას. მომცა თავისი იმ ხანებში დაწერილი ლექსი „ბაზალეთის ტბა“. დიდი სიხარული იყრ ჟურნალისთვისაც და მკითხველებისთვისაც ამ ლექსის დაბეჭდვა. ამის მიზეზს მიჰხვდებით, თუ გაიხსენებთ ამ მშვენიერს,

მდიდარს, როგორც გარეგანი ფორმით, ისე აზრიანი შინაარსით ლექსს.

მდიდარია ეს შინაარსი. აქ შეისხა ხორცი იმ ძველთაგანვე ილიისაგან შეტკობილმა იდეამ, რომლითაც იგი იყო შებოჭილი, დატყვევებული. ეს იყო იდეა ქართველი ერის ხსენისა, მისი მკვლრებით აღდგენისა. დღესაც ისე ვერ წაიკითხავთ ამ ლექსს, რომ გული არ ავიტოკოთ მისმა სიმშვენიერემ. შეიძლება ბევრს დავიწყებული ჰქონდეს, ამიტომ ჩემს თავს ნებას ვაძლევ. ამ ლექსის ორიოდ ადგილი მაინც ვავახსენო მკითხველს.

ბაზალეთისა ტბის ძირას
ოქროს აკვანი არისო,
და მის გარშემო წყლის ქვეშე
უცხო წალკოტი ჰყვავისო.
ამბობენ, - თამარ დედოფალს
ის აკვანი იქ ჩაუდგამს,
და ერს თვისთა ცრემლთ ნადენით
ტბა კარვად ზედ გადუხურავს.
ამას კი აღარ ამბობენ,
აკვანში ვინ ჩააწვინა,
ან თვით ერმა თვისი ცრემლი
ზედ ტბად რისთვის დაადინა.
იქნებ, აკვანში ის ყრმა წვეს,
ვისიც არ ითქმის სახელი,
ვისაც დღე-და-ღამ ჰნატრულობს
ჩუმის ნატვრითა ქართველი.

ილიას ვუჩვენე დაბეჭდილი ლექსი და ვკითხე, ხომ ლამაზი არის მეთქი? თანაც დაეუმატე: ესე გამოქვეყნებული არა სჯობს, ვიდრე უჯრაში მაგრად ჩამალული მეთქი? ილიამ ამაზე ასე თავისებურად მიპასუხა:

— რა ვითხრათ? მანამ ლექსი ჩემთან არის - ჩემი მგონია, მახარებს, და რაკი დაიბეჭდება, საქვეყნოდ გახდება, ისეთს გრძნობას განვიცდი, თითქოს გულიდგან საყვარელი, ღვიძლი შვილი მომგლიჯესო.

იქნება, ამითაც აიხსნებოდეს ის გარემოება, რომ ილია დიდ ხანს ინახავდა კალთის ქვეშ ამოფარებულს თავის პირში შვილებს და მინამ ასაკის ხანში არ შევიდოდნენ, არ იმეტებდა მათ საქვეყნოდ გამოშვებას, როგორც ჩიტი ბუდიდგან არ გამოუშვებს და არ დააფრენს თავის ბარტყებს, ვიდრე მაგარ ფრთებს არ შეისხამენ.

...ყველას ეჩინა, დღით ჰფითაჰვს რაცა,
თითქოს დაღლილა მიწაც და ცაცა!..
მხოლოდ კი ერთგან უკამი მიჩი
მიჭრიალვდა, გზას ალვოქვდა;
...მიღის უკამი და უმცარადა
ვიღაცამ ტყიღამ ასკუპა ცხენი,
მოვარდა იგი უკამს მადგარადა,
მჭმუნვარა სახის ამაყად მჩენი.

ი. ჭავჭავაძე.

ი ლ ჯ ა

სკოლის კარების უნახავი, აბრებზე რომ ვსწავლობდი ანბანს, დავეწაფე დიდი მწერლების გონების შადრევანს. და განა შემძლო მათ შორის გვერდი ამეწლო ილიასათვის? რა ვასაკვირია, თუ მეც მეწყინა ძალიან, მეც ჩამწყდა გული, როდესაც გაისმა მეხვიით შემადრწუნებელი ხმა:

„ვიღაც საზიზღრებმა წიწამურში მოჰკლეს დიდი პოეტი და მოაზროვნე ილია ჭავჭავაძე!“

ნანახი მყავდა ყველასათვის საყვარელი აკაკი წერეთელი და მთის პოეზიის შევარდენი—ვაჟა ფშაველა, არ მენახა მხოლოდ ილია ჭავჭავაძე, რომელიც ყველგან გრგვინავდა, ყველგან მოწიწებით გაისმოდა მისი სახელი.

მე, პატარა ადამიანს, გასაგებია, თუ როგორ მენატრებოდა დიდი ილიას ნახვა, და ი ვნახე ის მხოლოდ კუბოში, როცა მისი გვამი მამადავითის გაღვანში ატანამდე დაბლა, პატარა მოედანზე დაასვენეს. მე შემჭიდრიავებული ხალხის რკალი ძლივს გავარღვიე და დიდი ადამიანის კუბოსთან მოწიწებით თავი დავხარე. ესვენა ილია ნათელი სახით, თითქოს მშვიდი ძილით სძინავსო.

სამგლოვიარო პროცესიას, რომლის თავი ჭავჭავაძის ქუჩაზე იწყებოდა, ბოლო კი ფედერაციის მოედანზე (მამინდელ ერევნის მოედანზე) თავდებოდა, — მეც ავედევნე...

ვინ არ იყო აქ, საქართველოს რომელ კუთხიდან არ იყვნენ. ყველა დამწუხრებული იყო, ყველას სახეს აღმოუთქმელი ჭმუნვა ენატა და თვალებდანიშლულნი მისდევდნენ მათთვის მოჭირნახულეს.

გვირგვინები? ვინ დათვლის! ან ამისათვის ვისა სკოლიან? მაგრამ იმ უდიდეს გვირგვინს კი, რომელიც ყველაზე წინ მიაქვთ, გლეხებს რომ შეუკრავთ თავთავებისა და მთლიანი ვაზისაგან, ყურძნის მტევნები ქარვასავით რომ ჰკიდია, მზის სხივებით ნაკოცნს ქარი რომ ნახად არხვეს, თვალს ვინ მოსტაცებს!

სადაც კი დაასვენებენ გვამს, ორატორები ორატორებსა ცვლიან. ყველას ხმაში ისმის უსაზღვრო მწუხარება და მუქარა მკვლელების მიმართ!

ქვის გული უნდა ჰქონოდა მკერდში მსმენელს, რომ არ აქვითინებულყო ილიას კუბოს წინაშე, როცა მწუხარებით გაისმა რომელიღაც ახალგაზრდის მიერ თქმული ილიას საყვარელი ლექსი:

„ტყემ მოისხა ფოთოლი,
აგერ მერცხალი ჰყვივის,
ბაღში ვაზი ობოლი
მეტის ლხენითა სტირის.
აყვავებულა მდელო,
აყვავებულან მთები,

მაშულო საყვარელო,
შენ როსლა აყვავდები?!“

და ამას მეორე მხრივ დაატანა სხვა ხმამ იგივე ლექსი გადასხვაფერებით:

— ტყე აღარ ისხამს ფოთოლს,
მერცხალი აღარ ჰყვივის,
ბაღში ვაზი ობოლი
ლხენით აღარა სტირის!
მთლად გადამხმარა მდელო,
მთებიც მობურვილია,
მაშულო უბედურო
რად მოგიკლეს ილია?!

ილიას გულდათუთქული, მაგრამ ილიასებური იმედლიანობით თქმული ლექსი კი ისევ ომანხინად ისმოდა:

ჩემო კარგო ქვეყანავ, რაზედ მოგიწყენია?

აწმყო თუ არა გწყალობს, მომავალი შენია!“

დიად, დიდო ილია! შენი წინასწარმეტყველება ასრულდა...

ოქტომბრის რევოლუციის გუგუნში გაისმა ნამდვილი თავისუფლების ჰიმნი... განთავისუფლდნენ, ყოფილ რუსეთის იმპერიის კალთებზე მგმინავი ერები. შეიქმნა ძმური დიადი საბჭოთა კავშირი, და შენი საყვარელი საქართველოც მათ შორის ამაყად დგას!

...მავინ თორმეტი წლისა ვიყავი,
როცა ბატონმა სახლს მომავორა.
წამსვე კარხაში მე მიკრას თავი,
ჩამს სახლ-კარიდგან გამავადეს შორა.
ჯარ კი დავმონდი, დაჩაგრდა გული,
ყოფნა უმყოფლოდ მიჩნეაღვოდა...
სხვაში ლხინობდნენ, და მე კი ლული
ცრემლინა თვალზედ აკა მუხავოდა.

ი. ჭავჭავაძე.

როცა ვიყავ ცხრა წლის ბიჭი

ერთხელ ენახე ილია ჩემს სიცოცხლეში.
მაშინ ცხრა წლის ბიჭი ვიყავი.
ილიას სახელს კარგად ვიცნობდი მის ნახვამ-
ლისაც.

ქართულ წერა-კითხვაში ნაადრევად ვიყავი გა-
ვარჯიშებული ჩემი უფროსი ბიძაშვილების ხელშე-
წყობით.

ჩემი ბიძაშვილები უბრალო ხელოსნები იყვნენ.
უმეტეს წილად შინ მუშაობდნენ. წიგნი ძალიან
უყვარდათ, მაგრამ ყოველთვის არ ეცალათ მის სა-
კითხავად.

ამ შემთხვევაში მე ვიყავი იმათი ნუგეშისმცე-
მელი. თვითონ მუშაობდნენ, მე კი მომისვამდნენ
გვერდით და ხმამაღლა მაკითხებდნენ, ვიდრე არ
დავიქანცებოდი.

ხშირად რაიმე გრძნობიარედ დაწერილ ადგილს
ზომ წავეკითხავდი, გული ამომიჯდებოდა და ჩემ-
და უნებლიედ თვალებიც ცრემლებით მევსე-
ბოდა.

ასევე უხვად მიღვრია ცრემლი „კაკო ყაჩაღისა“
და „გლახის ნაამბობის“ კითხვის დროსაც.

1895 წლის შემოდგომაზე მოეწყო ცნობილი
მწერლის რაფიელ ერისთავის ოუბილე. რაფიელის
სახელსაც ვიცნობდი, მისი ლექსები დედა-ენი-
სა და „ბუნების-კარის“ ფურცლებს რომ ამშვე-
ნებდნენ.

საიუბილეო წირვა გადისადეს ქაშვეთის ტაძარში.
ეკლესია გაჭედილი იყო ხალხით და ბავშვებს

ვინლა შეგვიშვებდა. მე
კარში ვიდექი და ვე-
ლოდი წირვის გათავე-
ბას. მინდოდა ჩემი
თვალთ მენახა ადამი-
ანი, რომლის ლექსები-
დანაც მთელი სტრიქო-
ნები ღრმად იყო აღ-
ბეჭდილი ჩემს მეხსიერებაში.

გათავდა წირვა. ხალხი გამოდის. მე გავიქეცი და

ეზოს კართან დავდექი. იქიდან უფრო უკეთესად
დავინახავდი ეტლში ჩაჯდომისას.

აგერ გამოიყვანეს ჭალარა მოხუცი და ჩასვეს
ლია ეტლში.

ეს იყო რაფიელი.

ეტლში ჩაჯდა აგრეთვე სრულტანიანი შუახნის
კაცი.

მაშინვე ირგვლივ გაისმა ჩორჩული:

— ილია ჭავჭავაძე, ილია ჭავჭავაძე!

დაიძრა ეტლი.

ეტლთან ერთად მე და ჩემი ამხანაგებიც მოგ-
წყდით ადგილიდან და გავყეთ უკან სიხარულით.
ნაწვიმარი დღე იყო. მაშინდელი მოუწყობელი
გროლოვისის პროსპექტი ტალახითა და წუმჩეებით
იყო სავსე.

ცხენებს სანაძლეოდადებულებივით მივდეკდით
უკან ბავშვები ვაშას შეძახილით და განგაშით.

ამხანაგები ჩქარა ჩამორჩნენ.

მე მაინც არ დავილაღე და მივსდევ ისევ სირბი-
ლით. მინდა კარგად შევხედო რაფიელსაც, ილია-
საც. მინდა გაჩერებულმა დავინახო იმათი სახე,
მაგრამ ვინ მაცლის.

ცხენები მიჭენობენ. მეც მივსდევ უკან არაშკით-
ხე ბაჭისავით.

მე რაფიელის ნახვას ენატრობდი და აქ ილიასაც
ვხედავ, ამაზე სახიხარულო რაღა უნდა იყოს ჩემთვის!

აგერ მივიდა ეტლი და გაჩერდა ქართული თეა-
ტრის წინ.

ვიდრე რაფიელი და
ილია ჩამობრძანდებო-
დნენ, მეც მივედი ქაქა-
ნით. რა ვუყოთ, რომ
არავინ დამიბარა, მაინც
ლომემძვრალასავით შე-
ვიჭერ ხალხში და იმდე-
ნი მოვახერხე, რომ შე-

ვხედე რაფიელსაც და ილიასაც. ასე ვიხილე მხო-
ლოდ ერთხელ ილია ჩემს სიცოცხლეში.

ილიას მთარგმნელები

რტურ ლაისტი—გერმანელი მწერალი და ევროპაში საკმაოდ სახელმძღვანელო ჟურნალისტი—1884 წელს ჩამოვიდა თბილისში.

მან ჯერ კიდევ თავის სამშობლოში შეისწავლა საქართველოს ისტორია და მწერლობა. ლეიბციგის ერთ-ერთ ჟურნალში ქართული მწერლობის ისტორიას უძღვნა ცნობილი წერილიც კი: „მივიწყებული მწერლობა“. ამით გერმანელებმა პირველად გაიგეს ქართული ლიტერატურის არსებობა და ხელოვნების მოყვარულ წრეებშიც დიდი ინტერესი გამოიწვია მისმა შესწავლამ. როგორც ცნობილია, ლაისტს ტფილისში ჩამოსვლამდე მიწერ-მოწერა ჰქონდა ილია ჭავჭავაძესთან, ხოლო საქართველოში მოგზაურობის შემდეგ მისი ახლო მეგობარი და მთარგმნელი გახდა. ერთ თავის მოგონებაში ლაისტი იხსენებს თავის პირველ შეხვედრებს ილიასთან:

„ტფილისში მხოლოდ ორი კვირა დავყავი, — წერს იგი. — ამის შემდეგ ვეწვიე თავად ილია ჭავჭავაძეს მის მამულში, საგურამოში. ქართველი მგოსნის სახლი მაშინ უფრო ღარიბულად გამოიყურებოდა და ხეებიც მის გარშემო ჯერ კიდევ პატარა იყო; მაგრამ გარეგან სილარბეს ავიწყებდა სტუმარს სახლის პატრონის და მისი მეუღლის სტუმართმოყვარეობა. მალე ისე შემიყვარდა იქაურობა, რომ დღესაც საქართველოს ეს კუთხე განსაკუთრებით მომწონს და მიყვარს. მართლაც, აქ პირველად ვაღამიშალა თავად ილიამ ქართული მწერლობის საუნჯე, საღამოობით აივანზე მიკითხავდა ქართველი მწერლების ნაწარმოებს, მიხსნიდა ქართულ ცნობებს, მიამბობდა ერის წარსულ დროის თავგადასავალს... შორიდან არაგვის ტბილი დუღუნი გვესმოდა, ვაბადრულ მთვარის მკრთალი ნათელი ეფინებოდა არემარეს, და ადამიანი, ამ სანახაობით გატაცებული, თვალს ვერ აშორებდა მთებსა და ველებს. ამ პირობებში ერთმანეთს უახლოვდებოდა ორი სული, — ქართველის და გერმანელისა. თავადი ილია გულში მიღვიძებდა და მიღვივებდა ქართველებისადმი სიყვარულს, და მართლაც, მას შემდეგ ჩემი სამწერლო

მოღვაწეობის უმეტესი ნაწილი მე ქართულ მწერლობას შევსწირე“.

სადილზე, რომელიც ილიამ ლაისტის საპატივცემულოდ გამართა და რომელსაც ესწრებოდა მაშინდელი მრავალი ცნობილი მწერალი, ჟურნალისტი და ქართველი საზოგადო მოღვაწე, მასპინძელმა უცხოელ სტუმარს ასეთი მგრძობიარე სიტყვით მიმართა:

„დღეს ჩვენს შორის ბრძანდება უცხო კაცი და სტუმარი, უცხოა და სტუმარი მარტო იმით, რომ სხვიდან მოსულა, ხოლო სულითა და გულით ჩვენი მახლობელია, ჩვენი თავისიანია. ამიტომაც ორნაირად სასიხარულოა ჩვენს შორის მისი ყოფნა. ქართველმა იცის პატივისცემა უცხოის და სტუმრისა და უფრო დიდი პატივისცემა თავისი სულით და გულით მახლობლისა და თავისიანისა. მაგრამ ჩვენ სხვა სიამოვნებაც უნდა მიგვიძღოდეს ამ შემთხვევაში: ბ-ნი არტურ ლაისტი ის კაცია, რომელმაც ჩვენდა სასახელოდ კისრად იღო შუაკაცობა გავგიწიოს ჩვენსა და ევროპას შორის, რომელმაც იტვირთა ჩვენ გულში ამონაღები სიტყვა, ჩვენი ჭკუისა და გონების საუნჯე, ჩვენი სულიერი ძალ-ღონე აცნობოს იმ ხალხთ, რომელნიც ქვეყნის წარმატების გზაზედა მეთაურნი და მესვეურნი არიან. თუ აქამ-

არტურ ლაისტი

დე შორიდან უყვარდით ბ-ნ ლაისტს, დღეს აქ მობრძანებულა, რომ ახლო გაგვიცნოს...”

1885 წელს ლაისტი ხელმეორედ ეწვია საქართველოს. ილიას იგი ძლიერ უყვარდა თურმე და არასოდეს დროს არ დაიშურებდა მასთან სასაუბროდ. დიდებული მწერალი ხშირად მთელი კვირა ჩაიკეტებოდა სამუშაო ოთახში და ნაცნობ-ნათესავებს არ ეჩვენებოდა, მაგრამ ლაისტისათვის მისი კაბინეტი მუდამ ღია იყო. როგორც კი დაინახავდა, თავის ახალ ლექსზე ან მოთხრობაზე ჩამოუგდებდა საუბარს. ლაისტიც დიდად აფასებდა დიდებულ მგოსანს. ჯერ კიდევ გერმანიაში ყოფნის დროს მან რუსულიდან თარგმნა ილიას ოთხი ლექსი. მასვე აქვს თარგმნილი ილიას პოემები და მრავალი წერილი ლექსი. მათი ნაწილი ჯერ კიდევ იმ კრებულში დაიბეჭდა, რომელიც ლაისტმა, საქართველოდან გამგზავრების შემდეგ, ლეიპციგში 1886 წელს გამოსცა სათაურით: „ქართველი მწერლები“. დანარჩენი თარგმანები პერიოდულად იბეჭდებოდა სხვადასხვა გერმანულ ჟურნალებში.

მარჯორი შორადოვი

მედების შესახებ. განათლებული ინგლისელი ქალი განცვიფრებაში მოყავს ქართველი მგოსნის სიტყვიერი მასალის სიღრმეს და მის უბრალოებას, ზედმიწევნით იწონებს მის სტილს და წერის მანერას.

უორდრობი ისე, როგორც ლაისტი, ილიამ მოიწვია საქართველოში. იგი და არის ინგლისელი დიპლომატის ოლივერ უორდრობისა, რომელმაც მოიარა ჩვენი ქვეყანა და დაწერა წიგნი: „საქართველოს სამეფო“. მარჯორი პირველად ამ წიგნით გაეცნო საქართველოს და დაინტერესდა მისი ლიტერატურით. დაუღალავი მუშაობით მან მოკლე დროის განმავლობაში შესანიშნავად შეისწავლა ქართული ენა და ლიტერატურა. გარდა „განდევლისა“, მან ინგლისურად გამოსცა: „ქართული ხალხური ზღაპრები“, „ცხოვრება წმინდა ნინოსი“ და სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე-სიცრუისა“. მარჯორი განსაკუთრებით თაყვანს სცემდა შოთა რუსთაველს და მისი უკვდავი „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნას მოანდომა მთელი ათი წელიწადი. ილია ყოველმხრივ ეხმარებოდა მას და აძლევდა თავის რჩევა-დარიგებას.

უკანასკნელ ხანებში აღმოჩნდა, რომ ილია თარგმნილია უნგრულ ენაზედაც. თარგმანი ეკუთვნის ბუდაპეშტის სამეცნიერო აკადემიის წევრს პროფ. ბელავიკარს. ეს პროფესორი დიდი მოყვარული და პატივისმცემელი ყოფილა ქართული ლიტერატურისა. აქ უადგილო არ იქნებოდა მოგვეყვანა ერთი ქართველი პროფესორის მოგონება ბ.ვიკარის შესახებ.

„...ამ პროფესორს მე შევხვდი ქ. ბუდაპეშტში. მე სიტყვა „ვეფხისტყაოსანზე“ ჩამოვუგდე. მის აღტაცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც „ვეფხისტყაოსანი“ ვაბსენე. „იცით რა გითხრათ?—მითხრა მან და ტუჩები ყურთან ახლო მომიტანა.

—მე თქვენი „ვეფხისტყაოსანი“ ჩვენს ენაზე ვთარგმნი, „ვეფხისტყაოსნის“ გარდა ჩვენებურად ვთარგმნი ავრეთვე მრავალი ლექსი ილია ჭავჭავაძისა, აკაკი წერეთლისა, ვაჟა ფშაველასი, ნიკოლოზ ბარა-

ლიას ჰყავდა სხვა უცხოელი მეგობრებიც, მათ შორის ყველაზე შესანიშნავია ინგლისელი ქალი მარჯორი უორდროვი, რომელიც პირადად ეწვია

საქართველოს, გაეცნო ჩვენს კულტურას და სამუდამო მეგობარი გახდა ჩვენი ქვეყნისა. საინტერესოა ილიას წერილი, ამ ქალისადმი მიწერილი 1897 წელს.

„მოწყალეო ხელმწიფე! დიდათ მოხარული ვარ, რომ ჩემს „განდევილს“ თქვენი ყურადღება მიუქცევია. სასახელოდ მიმაჩნია, რომ მოგიწადინებიათ და გადავითარგმნიათ ინგლისურად...

გვბრძნობთ ჩვენში მობრძანებას. სიხარულით დავიხვდებით და უმორჩილესად გთხოვთ წინადადეგა ცნობით როდის ან რა გზით მობრძანდებით. იმედი გვაქვს, რომ ჩვენი უბედური, მაგრამ მშვენიერი ქვეყანა თავს მოგაწონებთ და დავანახებთ, რომ იგი ღირსია თქვენის ყურადღებისა და სიყვარულისა.

თქვენი მობრძანების სიხარულით მომლოდინე და ღრმად პატივისმცემელი ილია ჭავჭავაძე“.

მ. უორდროვი „განდევილი“ გამოსცა ლონდონში 1895 წ. ცალკე წიგნად, რომელსაც მთარგმნელის წინასიტყვაობა ახლავს. უორდროვი მკითხველებს დაწვრილებით აცნობს ილიას ბიოგრაფიას და იქვე თავის აზრს გამოთქვამს მისი შემოქ-

თაშვილისა („მერანი“) და რაფიელ ერისთავისა. მე
თქვენს ლიტერატურას ვაცნობდი ჩვენს ხალხს.

—თქვენ იცით ქართული ენა?—ვკითხე გერმანულად
გაკვირვებულმა.

—აბა მიყურე, თუ არ ვიცი, მითხრა და სხაპა-
სხუპით უცებ წაიკითხა ილიას ლექსი:

ტყემ მოისხა ფოთოლი,
აგერ მერცხალი ჰჰყივის,
ბაღში ვაზი ობოლი
მეტის ლხენითა სტირის.

მე სახტად დავრჩი. გამაოცა ამ მოხუცებული
პროფესორის ასეთმა კარგმა მეხსიერებამ...“ ცხადია,

დიდად აფასებდა ეს სახელგანთქმული ილია
ილია ჭავჭავაძის პოეზიას.

ილია თარგმნილია რუსულადაც. ჯერ კიდევ მის
სიცოცხლეშივე ითარგმნა „განდევილი“ და სხვა
მრავალი ლექსი, ამჟამად კი ილია ჭავჭავაძის თით-
ქმის მთელ შემოქმედებას იცნობს რუსი მკითხველი.
ცნობილი საბჭოთა მწერლები მუშაობენ საბჭოთა
ქვეყნის ყველა ენაზე ილიას თარგმნისათვის.

ილ. ჭავჭავაძის პოემებსა და ლექსებს უკრაინულ
ენაზე თარგმნიან უკრაინის გამოჩენილი პოეტები
პავლე ტიჩინა და მიკოლა ბაჟანი.

ილიას ლექსები თარგმნილია აგრეთვე ფრანგულ-
ლად, სომხურად და სხვა ენებზე.

ილია ჭავჭავაძე

დაგაგაპირდი

I

ამოწვედილს ხმალსა მტრისასა
წინ ზიაგებე ფარიო,
დროზედ ნახმარი ფარიცა
იგივე ხალი არიო.

II

ხმალი იმოდენს ვერას იქმს
მრისხანე და ძლიერიო,
რასაც იქმს მშვიდობიანი
კალმის პატარა წვერიო.

III

თუ სახელის შოენა ვინდა,
დღეს ისეთი ნერგი დარგე,
რომ ხვალემა მადლობით სთქვას:
ნანერგითა შენით მარგე.

IV

ვაჟკაცად იმას არ ვაქებ,
ვინცა სისხლისა მღვრელია,

ვაჟკაცად იგი მიქია
ვინცა უბედურთ მხსნელია.

V

კაცად მაშინ ხარ საქები,
თუ ეს წესი წესად დარგე:
ყოველ დღესა შენ თავს ჰკითხო,—
აბა მე დღეს ვის რა ვარგე?

VI

არა, არ ვუქებ ვაჟკაცსა
კაცთა მუსვრას და ომსაო!..
ვაჟკაც ივია, ვინც მართალს
ეტყვის ქვეყანას მცდომსაო;
ვინც არ შეუდრკა მრავალსა,
ხშირად მართლისთვის მწყრომსაო,
ვინც კრავს უმანკოს ეკრძალვის
და პირში უღვა ლომსაო.

ღირ იღიას!

გაზაფხულდა მზის სხივებმა
ფანჯარიდან შემოგვცინეს,
ბუჩქზე მჯდომმა ბულბულებმა
ვარდის ეშხით მღერა იწყეს.

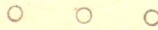
დილის ცვარი მინდორ-ველზე
ყვავილებში დაბინავდა,
უკვე ყვავის ის მამული
შენს დროს მწარედ რომ გმინავდა.

შენი ხსოვნის ნათელი დღე,
გაზაფხულთან ერთად დადგა,
მშრომელ ხალხის სიყვარული
დიად მგოსანს სწივად გადგას.

დღეს საბჭოთა საქართველო
შენ დიდ სახელს იხსენიებს,
ჩვენ ბავშვები—ლამაზ ქვეყნის
გადმოგაფრქვევთ ვარდს და იებს.

რუსიკო აზლაქე.

1-ლი სკოლის მე VII კლასის მოწაფე.

რამოზ მიყვას იღია

იღია ქვეყნის ნაწარმოებებს ყოველთვის გან-
საკუთრებული ხალხით და დაკვირვებით ვკითხუ-
ლობ. მის შემოქმედებიდან ყველაზე უფრო მო-
მწონს: „კაკო ყაჩალი“ და „კაცია ადამიანი“?!

შესანიშნავია „კაკო ყაჩალი“ იმიტომ, რომ ამ პოე-
მაში იღია ნათელფერებით გვიხატავს. უკუღმართ
წარსულს-ბატონუმობას, რომლის წინააღმდეგ აქტი-
ურად იბრძვიან შეგნებული გლეხობის წარმომადგენ-
ლები კაკო და ზაქრო.

„კაცია ადამიანი“ იღია ახასიათებს მეტატო-
ნეთა ყოფა-ცხოვრებას. მათ უსაქმობას ლამაზი
სატირის მომარჯვებით ის საუცხოვოდ გვიწლის.
მიყვარს იღიას ლამაზი ენა, მისი მოხდენილი სა-
ტირა, რომლითაც შეუბრალებლად გაამართახა
უსაქმურობისაგან გონებადაჩლუნგებული, გადაგვა-
რების გზაზე დამდგარი ფეოდალური წოდება.

ეთერი ცხოველია.

მე-15 საშუალო სკოლა.

მევე დიმიტრი თავ-დადებული

(ვასლენი ა. მებრე ნაკრძის)

ქვე დღე იყო ცივთ-მდის.
სივრცის ა...

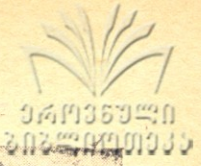
ნ. ბაბაშვილი

არ დილი

იღია
ქვეყნის

იღია

ჭკეჭკეპისა

უკვლავ გმოსანს!

ის სწერდა ლექსებს, სწერდა პოემებს,
სანამ არ მოხვდა მტრის ტყვია კრული.
მოკლეს ქართველი დიდი პოეტი
და საუკუნოდ მიუღრდა გული.

* * *

მაგრამ სიკვდილმა მაინც ვერ მოკლა
შემოქმედება მისი — დიადი,
მისი ლექსები და პოემები
დღესაც გვინათებს ვით განთიადი.

მ. ზინჭარაული.

კოჯრის საბავშვო ახალშენის პიონერი

ჩვენ ვსწავლობთ ილიას

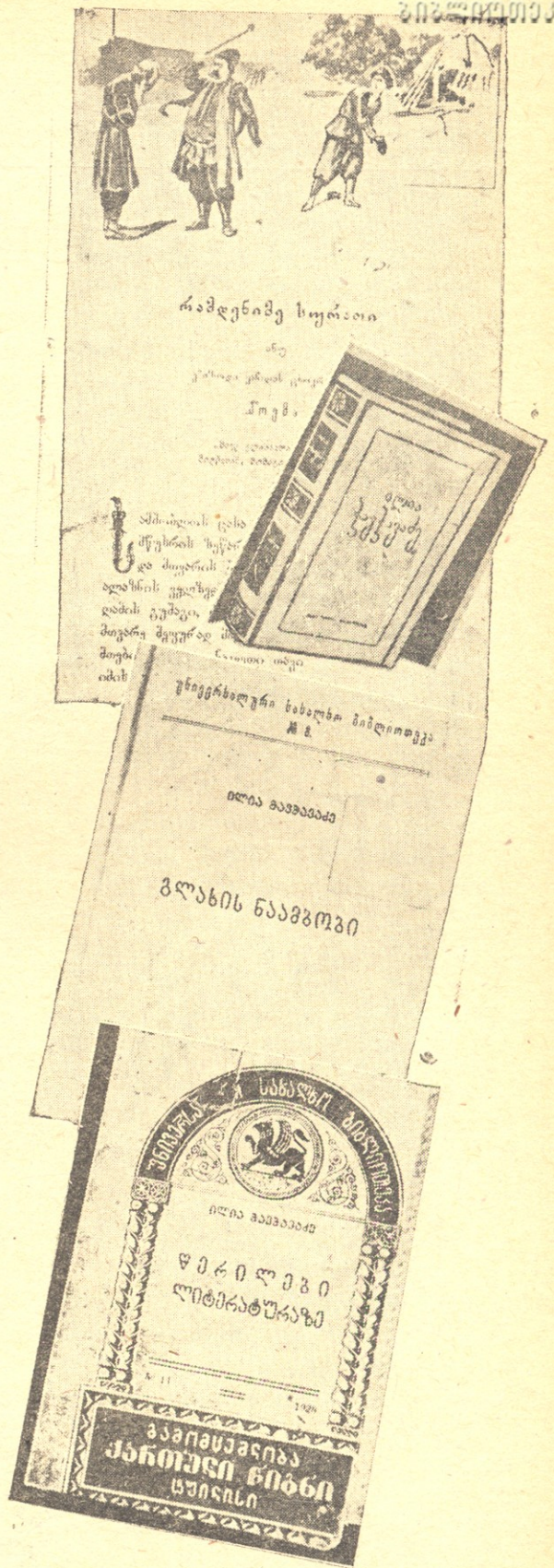
ეს იყო ამ ოთხი თვის წინად. პიონერულ რაზმის
შეკრებაზე ჩვენ—მე-15 სკოლის მე-3 რაზმის პიონერებმა მივიღეთ სასიხარულო გადაწყვეტილება: გავშალოთ სამზადისი დიდი ქართველი მწერლის— ილია ჭავჭავაძის საუბილეო დღეებისათვის, ღრმად შევისწავლოთ ამ საყვარელი მწერლის ცხოვრება და შემოქმედება.

და ეს გადაწყვეტილება ჩვენ ქალაღზე როდი დავტოვეთ! პიონერულ სიტყვას საქმეც მოჰყვა.

მთელ სკოლაში უჩვეულო ფაციფუცი გაჩაღდა. ზოგი სპეციალურად ილიასადმი მიძღვნილ კედლის გაზეთის გამოცემაში ჩაება, ზოგი ლექსს სწერს, ზოგი მოხსენებას ამზადებს ილიასადმი მიძღვნილ სადამოსათვის. ზოგიერთები კი ალბომს ამზადებენ, სადაც მოთავსებული იქნება ილუსტრაციები ილიას ნაწარმოებებიდან. ილიას დღეებთან დაკავშირებით თვითიუღმა ჩვენთაგანმა გულდასმით წავიკითხეთ ჩვენთვის ჯერ კიდევ უცნობი ნაწარმოებები: „პასუხის პასუხი“, „კაცია ადამიანის“ ყველა ვარიანტი და რამოდენიმე პუბლიცისტური წერილი.

კიდევ უფრო გულდასმით, დაბეჯითებით ვისწავლით ჩვენს საყვარელ მწერალს—ილიას!

15 საშ. სკოლის მე-3
პიონერთა რაზმი.

ილიას ნაწარმოებთა
გამოცემანი.

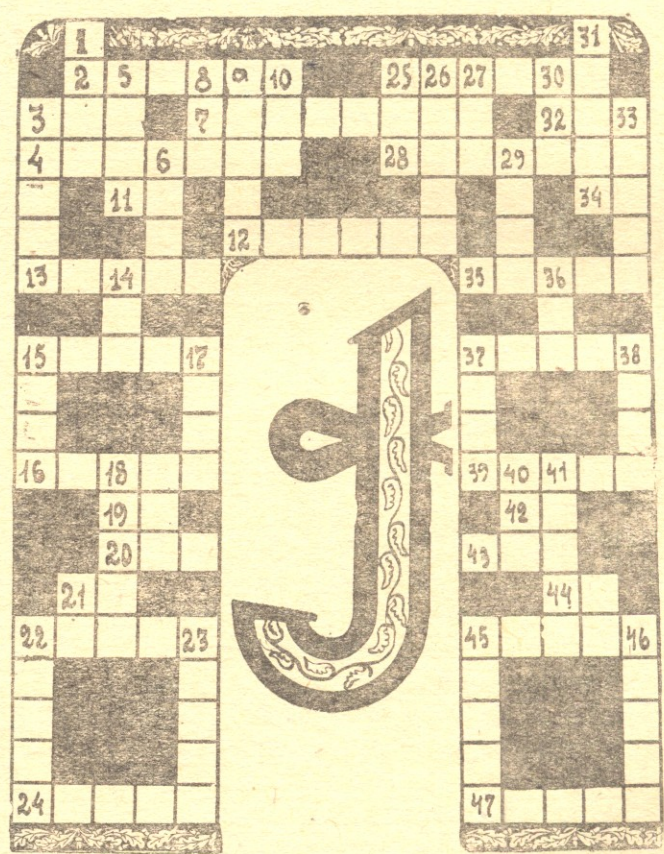
პიონერული აქტივისათვის

კ რ მ ს ვ მ რ დ ი

შეადგინა მ. მამულაშვილმა

სიტყვები ვერტიკალურად:

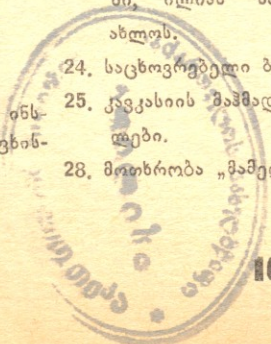
1. წარწერა ანუ რეკლამა.
3. მცენარის მჩხვლეთავი ნაწილი.
5. განთიადი.
6. ადამიანი.
8. ქალის სახელი.
9. რაიზე სპეციალობის დარგში ძველი თაობის შემცველი ახალი თაობა.
10. სურნელოვანი მცენარე, ხმარობენ საკმელში.
14. ქალის სახელი.
15. გ. წერეთლის მოთხრობის გმირი ქალი.
17. უდიდესი ქართველი პოეტის სახელი.
18. ილიას მოთხრობის გმირი.
21. ნოტი.
22. კაცის სახელი.
23. რიცხვი.
25. შესადარებელი სიტყვა.
26. საქართველოში და ამიერკავკასიაში მცხოვრები პატარა ტომი.
27. ქალის სახელი.
29. სცენაზე რა უნდა შეასრულოს მსახიობმა.
30. კომში.
31. სიძულვილის გრძნობა.
33. ნიადაგის ზერელედ მოხვნა.
36. კანის წანაწარდი.
37. ქალაქის პირი.
38. ძველი ქართული ისტორიული ძეგლი; ახლა თურქეთის საზღვრებში მოქცეული.
40. ყაიმი.
41. აღმოსავლური მაცალი, საბნებშემოხვეული.
45. მტაცებელი ფრინველი.
46. ბაირალი.

სიტყვები ჰორიზონტალურად:

2. კარავთა ჯგუფი.
3. ნაცია.
4. მანქანის ჩონჩხი.
7. ცხენების დამკვლავი.
11. ყვავილი.
12. კაცის სახელი.
13. ადამიანის სხეულის ნაწილი.
14. ძველი ქართული მუსიკალური ინსტრუმენტი, ნახსენებია „ვეფხისტყაოსანში“.

16. დაბა დასავლეთ საქართველოში.
19. რა ეწოდება პატარა მდინარეს?
20. სახმელი.
21. ნოტი.
22. სოფელი აღმოსავლეთ საქართველოში, ილიას სამშობლო სოფლის ახლოს.
24. საცხოვრებელი ბინა
25. კავკასიის მაკმადიან მთიელთა სოფლები.
28. მოთხრობა „მამელუკის“ ავტორი.
32. ილიას მიერ თარგმნილი ბუვიეს რომანის სახელწოდება.
34. შორისდებული.
35. ირანელების დვთაება.
37. საბანებელი ადგილი.
39. ხორბლის ერთი ჯიში.
42. რა ეწოდება პატარა მდინარეს?
43. უარყოფა.
44. ნოტი.
47. არაბების მმართველი.
47. ავღაბრის სახელი ძველად.

საქ. კ. პ. (პ) ც. კ-ის ვამოსც.—„კომუნისტი“. რედაქციის მისამართი: თბილისი, გრიბოედოვის ქ. № 34. ტელ.—3-02-61

შინაარსი

	88.
1. დ. ზანაშვილი—ილია ჭავჭავაძე (წერილი)	1.
2. ზრ. აბაშიძე—ილია ჭავჭავაძე (ლექსი)	3.
3. ზვიგომლ აროსია—პოეტის დაღუპვა (ლექსი)	4.
4. ილია ჭავჭავაძე—ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი (მოთხრობა)	5.
5. იაკობ მანუჩარაშვილი—წარსულიდან (მოგონება)	8.
6. სუმან მათაფრინაძე—დიდ ილიაზე (მოგონება)	9.
7. ლევან მთაწველი—როცა ვიყავ ცხრა წლის ბიჭი (მოგონება)	10.
8. კ. საჯანია, გივი კახაჩიძე—ილიას მთარგმნელები	11.
9. ილია ჭავჭავაძე—დამაკვირდი	13.

პიონეტა შემოქმედება

10. რუსიკო აბლაძე—დიდ ილიას!	14.
11. თეაი ცხომელიძე—რატომ მიყვარს ილია!	14.
12. ო. ჯინჯარაული—უკვდავ მგოსანს	15.
13. ჩვენ ვსწავლობთ ილიას (პიონერთა წერილი)	15.
14. კროსვორდი—შედგენილი მ. მამულაშვილის მიერ	16.

ილიას ფერადი პორტრეტი—მხატვარ მ. მამულაშვილისა

პასუხისმგებელი რედაქტორი დ. მამულაშვილი

ჟურნალი გაფორმებულია მხატვრების ი. ქოქიაშვილის

პასუხისმგებელი მდივანი ელ. აბლაძე

და ვ. ჯაფარიშვილის მიერ

ნაბატი პიონერ გ. თუშიშვილისა

— დარეჯან, აბა, თუ კვეიანი დელა-
კაცი ხარ, გამაიციან ა იმ ფიცარზედ
რამდენი ბუზი ზის?

(„კაცო ადამიანი“)